

SPRANG-CAPELLE MOISTE DIALECT VAN BRAOBAANT

Klaas de Groewt (Klaas de Groot)

Mèèrt (maart 1986. Het was nog volop *wenter*. *Oeveral laag èès* (Overall lag ijs). En er werd volop geschaatst.

Ook op de Wiel aan de Winterdijk in Sprang-Capelle. Daarom had ik m'n schaatsen meegenomen, toen mijn ouders op familiebezoek gingen aan de Hogevaart.

(uitspraak van *èè*, zie tabel 2)

En zo bond ik de schaatsen onder om te schaatsen op de Wiel.

En wat gebeurde: *ik waar aamperkes aon 't schotse* (ik was amper aan het schaatsen), of een groep jongelui vraagt of ik mee wil doen met hun spel: jongens en *mèède* (meiden) vangen en koppelen en dan als tweetal weer anderen zien te *vatten*. Voor ik goed en wel wist wat er gebeurde, schaatste ik *haand-in-haand mee een Capelse mèèd!*

Wat me van die middag begin mèèrt 1986 is bijgebleven, dat is natuurlijk de hartelijkheid en (Brabantse) gastvrijheid. Maar ook dit: al die jongelui praatten echt dialect! Ik herinner me nog hun vrolijke gelach toen ik het over 'we zullen je pakken' had. '*We zellen oe vátten*', dat was hun woord.

Dit dialect kende ik eigenlijk al goed; van mijn moeder. Mijn moeder: Hannie van der Hoeven werd geboren in 1943 en vertrok in 1968 uit Sprang-Capelle naar Spijk (bij *Gurrecum, wit-te wel*). Heel haar leven bleef ze 'onvervalst' Capels praten.

Ik zij, zôgezêéd, groewt gebrocht mee het Capelse dialect!

(Ik ben dus groot gebracht met het Capelse dialect!)

Al eerder schreef ik een artikel over het dialect van Sprang-Capelle. (Bruggeske 2006-2)

Bij het schrijven van dat artikel heb ik dankbaar gebruik gemaakt van moeders geweldige dialectkennis. Maar ik wilde ook graag haar gesproken dialect vastleggen; door een filmpje te maken. Echter het is er niet meer van gekomen; vrij onverwacht werd moeder ziek en zomer 2016 overleed ze.

Toch liet het plan me niet los; zo kwam het dat ik afgelopen winter met behulp van 2 Sprang-Capellenaren een filmopname gemaakt heb over het dialect van Sprang-Capelle.

You Tube

Het filmpje '*Sprang-Capelle; moiste dialect van Braobaant*' staat inmiddels op You Tube; *ès ge 't nog niet gezien hed, kèk dan gaauw:*

<https://www.youtube.com/watch?v=idRAF8TDbRM>

En de *plotjes* (plaatjes) die ik maakte voor de film, verwerkte ik vervolgens in dit artikel.

Dialect is cultuur

Dialect is allang niet vanzelfsprekend meer. Dialectgebruik wordt minder. Zeker als je het vergelijkt met 30 jaar geleden. Ik geef les op de Gomarus-scholengemeenschap in Gorinchem. Daar zitten zo'n 35 leerlingen uit Sprang-Capelle en *Kètshêûvel* (Kaatsheuvel). De meesten praten niet meer het dialect van hun dorp. Persoonlijk vind ik dat jammer. Ik zie het verdwijnen van dialecten als een verarming. Dialect is cultuur! Eeuwenlang hebben onze voorouders het gesproken; en nu verdwijnt het in één generatie tijd.

Er zijn natuurlijk allerlei redenen en verklaringen waarom het gebruik van dialect afneemt.

Soms zijn het de ouders zelf die de oorzaak zijn; ouders denken dat het slecht is voor je kinderen; en daarom sloven ze zich uit vooral geen dialect te gebruiken. Jammer...

Wetenschappelijk onderzoek in Gent toonde overigens aan dat er ook voordelen zijn aan opvoeden in dialect, mits er ook nederlands gesproken wordt. Kinderen die tweetalig grootgebracht worden (met dialect en met nederlands), zijn op de middelbare school beter in Duits, Engels en Frans!

Dus, auwelui, vurtaon wir gewoewn plat praote mee oew kender!

(Dus, ouwelui, voortaan weer gewoon plat praote met je kinderen!)

Korte ‘cursus’: Hoe leer ik Sprang-Capels praote?

Dialect is geen systeem. Toch zitten er best veel regelmatigheden in. Daarom hier een aantal belangrijke ‘eigenaardigheden’ van het Sprang-Capelse dialect.

En wilt u / wil jij eigenlijk ook wel graag het oude dialect van je woonplaats leren? Nou gebruik dan de ‘cursus’: *Hoe leer ik Sprang-Capels praote?*

Kenmerken van meeste dialecten rond Gurrecum

Een aantal kenmerken gelden voor *bekaant* (bijna) alle dialecten in midden-nederland.

- De **a** wordt een langgerekte **aaa**: *kaast, vekaansie, oew èège waase, aacht (8)*
- De **o** verandert in veel woorden in een **u** (*durp, vurk, urgel, schuppen*)
- De **oe** wordt vaak een **uu** (*gruun, muu, bruur*)

Ten zuiden van *Gurrecum*, beneden de grote rivieren geldt:

- Verkleinwoorden krijgen **-ke** (*dingeske, jongeske, bakske, huske*)
- De **a** in ‘dat’ en ‘wat’ wordt: *dè, wè*. Bijv ook in *slèk*.
- Gebruik van **gij** in plaats van jij of u (*Wil-de-gij gaauw opschieten?*)
- Vervoeging van het werkwoord ‘zijn’ is anders (zie tabel 1)

Hêûs

D'r zaote vèûl mêûs in dè aauw hêûs

Betekenis:

Er zaten veel muizen in dat oude huis.

ui wordt êû

In Sprang-Capelle veranderen bijna alle **ui**-klanken in **êû**

(De **êû** spreek je uit als **eu** in *dêur*)

Tabel 1. Gebruik van het werkwoord ‘zijn’

Tegenwoordige tijd		Verleden tijd	
Ik ben	<i>Ik zij</i>	Ik was	<i>Ik waar</i>
Jij bent	<i>Gij zijt / zèèt (uitspraak van èè, zie tabel 2)</i>	Jij was	<i>Gij waart</i>
Hij is	<i>Hij ies</i>	Hij was	<i>Hij was</i>
Wij zijn	<i>Wij zèèn</i>	Wij waren	<i>Wij waren</i>
Jullie zijn	<i>Gullie zèèt</i>	Jullie waren	<i>Gullie waart</i>
Zij zijn	<i>Hullie zèèn</i>	Zij waren	<i>Hullie waren</i>

Schrijfwijze

Het is best lastig om aan te geven hoe je een woord uitspreekt. Er zijn klanken in dialecten waar geen gewone nederlandse schrijfwijze voor is. Dus moet je zelf tekens bedenken. Ik gebruik in navolging van diverse dialectgroepen rond Gorinchem, de volgende schrijfwijzen: *ao*, *ôô*, *êû*, *êê* en *èè*. In tabel 2 staat hoe je ze uitspreekt.

Tabel 2. Overzicht van enkele schrijfwijzen.

Schrijfwijze	Uitgesproken als:	Voorbeelden:
<i>ao</i>	platte aa	<i>paol, haos</i>
<i>ôô</i>	de oo in <u>oor</u>	<i>vôgel, gestôlen</i>
<i>êû</i>	de eu in <u>deur</u>	<i>hêûs, bêûten</i>
<i>êê</i>	de ee in <u>eer</u>	<i>nêêgen</i>
<i>èè</i>	de ai in <u>militair</u>	<i>klèèn, lèèrs, dèèk</i>

Ander uitspraken worden geschreven zoals ze gezegd worden: *sloewt* (= sloot) of *biejn* (=been) of *durp* (=dorp) of *vekaansie* (=vakantie)

Schrèève

Oew haand wor

stèèf van dè

geschrèèf.

Betekenis:

Je hand wordt stijf van dat geschrijf.

ij wordt èè

In Sprang-Capelle veranderen bijna alle **ij**-klanken in **èè**
(De **èè** spreek je uit als **ai** in **airco**)

Klankveranderingen

In dialecten tref je het verschijnsel aan dat klinkers veranderen in andere klinkers. Ik zet een aantal klankveranderingen op een rij:

De oo

- De **oo** wordt een **oew**
Sloot is *sloewt* en hoog is *hoewg*. Dat gebeurt in Sprang-Capelle met bijna alle woorden met een oo-klank.
- Niet als de oo gevolgd wordt door r. Een oor blijft een oor. Een boor blijft een boor. Trouwens 'voor' en 'door' veranderen wél: *veur* en *deur*. En soms krijg je een *ôô*, zoals in *vôgel*.

De ee

De ee wordt *èè* of *êê* of *iej*

- Een aantal woorden met een **ee**-klank wordt in Sprang-Capelle uitgesproken als *êê*. Dat klinkt als de 'ee' in eer (zie tabel 2). Dit gebeurt bijv in *nêêgen* (9).
- De **ee** kan ook een *èè*-klank krijgen.
Bèèr, *vèègen*, *gèèl* (geel), *rèègen*. (Spreek uit als de 'ai' in airco; zie tabel 2).
- Maar de meeste woorden met een ee krijgen in Sprang-Capelle een *iej*-klank!!
Biejn, *Viejn*, *iejn* (1), *tiejkenen*, *schriiejwe* (huilen)

De eu en ui

- De eu wordt uitgesproken als *êû*, alsof er een 'r' achterstaat. De eu in *veul* klinkt dus hetzelfde als de eu in kleur (uitspraak *êû*, zie tabel 2). Andere voorbeelden: *Ketshêûvel*, *stêûn*, *drêûn*.
- De **ui** wordt ook ongeveer zo uitgesproken als *êû* : *hêûs*, *dêût in 't zakske*, *mêûze*,

De ei

De **ei**-klank wordt een *aaai* (langgerekt) óf een *èè*

- Woorden waar de ei een *aaai* wordt:
waai, in *Maai legge alle vògels een aaai*.
- Woorden waar de ei een *èè* wordt:
klèène mèèd (kleine meid), *zèèkerd*

De ij

Heel typisch voor de dialecten ten zuiden van de Bergsche Maas, en dus uniek binnen de variatie van dialecten op de Gomarus, is dat de **lange ij** óók verandert! De lange ij blijft gewoon ij in alle dialecten rond Gorinchem. In Sprang-Capelle klinken de meeste ij-klanken als *èè* (dat klinkt als ai in airco; zie tabel 2).

- Voorbeelden: *dèèk*, *vèèf* (5), *kèèken*,
wie schrèèft die blèèft, *op tèèd*

Braaien

Kan-de-gij ok sokskes braaien?

Betekenis:

Kan jij ook sokjes breien?

Veel woorden met een **ei** worden in dialect vervangen door **aaai**

- *Waaai* (= wei)
- *Haaistraat* (=Heistraat)

De aa

- Meestal een 'platte' **ao**: *paol, braoien (braden), zwaor*
- De **aa** wordt soms **èè**: *lèèrs, kèèrs, Mèèrt, mèùlenèèr* (molenaar)

Tabel 3. Overzicht Klankveranderingen

NL.	Spr-Capelle	Voorbeelden
aa	<i>ao</i>	<i>Paol</i>
aa	<i>èè</i>	<i>Lèèrs, wèèrd</i>
oo	<i>oew</i>	<i>Schoewl, Loewn, oewst, noewdig</i>
ee	<i>iej</i>	<i>biejn, hiejl, tiejkenen</i>
ee	<i>èè</i>	<i>gemèèn, pèèr, bèèr, vèègen</i>
ee	<i>êê</i>	<i>nêêgen</i>
ee	<i>êû</i>	<i>vêûl, dêûze</i>
eu	<i>êû</i>	<i>stêûnen, Ketsheûvel</i>
ui	<i>êû</i>	<i>hêûs, bêûten</i>
ei	<i>aai</i>	<i>Haaistraot, waai</i>
ei	<i>èè</i>	<i>van èèges (vanzelf), klèèn</i>
ij	<i>èè (!!!!)</i>	<i>dèèk, blèèven, schrèèven, op tèèd, buttèds</i>

Typisch Sprang-Capelle

De meeste klankveranderingen (zie tabel 3) gelden ook voor andere dialecten rond en vooral ten zuiden van Gorinchem.

Klein is bijvoorbeeld daar overal *klèèn*. En een kip legt overal een *aai*.

Als ik let op de dialecten van leerlingen op de Gomarus, dan valt Sprang-Capelle op: de *oew*-klank, de *iej*-klank en het veelvuldig gebruik van *èè*. Bijzonder: óók worden met een **ij** veranderen in **èè**!

De èè-klank

De èè-klank komt opvallend veel voor in Sprang-Capelle. De èè kan afkomstig zijn van **ee**, van **ij**, van **ei** of van **aa**.

Bekijk de volgende zin, daar *kôôme* ze alle 4 *vur*:

Vêëf Mèèrt rèègende het mer wèèinig.
(Vijf Maart regende het maar weinig).

In het nederlands kun je niet zien of een woord mannelijk of vrouwelijk is.

- Een stoel (mannelijk)
- Een tafel (vrouwelijk)

In Sprang-Capelle *hóór* je het verschil!

Unne stoel (m)

Un toffel (v)

Tabel 4. Dialect van Sprang-Capelle vergeleken met andere dialecten

Standaard-Nederlands	Andere dialecten rond Gorinchem	Sprang-Capelle
Kind	keind	<i>kend</i>
Winter	weinter	<i>wenter</i>
Sloot	slôôt	<i>sloewt</i>
Doos	dôôs	<i>doews</i>
Doosje	dôôsje / dôôsie	<i>doske</i>
Zoon	zôôn	<i>zêûn</i>
Veel	veul	<i>vêûl</i>
Been	bêên	<i>biejn</i>
Huis	huis / hois	<i>hêûs</i>
Mens	mins	<i>miejs</i>
Dijk	dijk / daik	<i>dèèk</i>
Tijd	tijd / taid	<i>tèèd</i>
Wat is dat?	wa 's da?	<i>wè 's dè?</i>

Bèèr

Kèk, unnen bèèr in de rèègen!

Betekenis:

Kijk, een beer in de regen!

Hier verandert de **ee**-klank in een **èè**-klank
(De **èè** spreek je uit als **aj** in **ajrco**)

Wenter

De kender schotsen in de wenter.

Betekenis:

De kinderen schaatsen in de winter.

Opvallend dat veel in veel woorden, zoals:
kinderen, winter, wind,
de **i**-klank veranderd is in een **e**: *kender, wenter, wend*

Test jezelf

Hoe goed ken jij het Sprang-Capelse dialect?
Vertaal de volgende zinnen:

- *Wor zèè-de gewiest?*
- *'k Zurg dekker zij!*
- *Van wies zèèn die koei?*
- *Van dieje miejs!*
- *Daor ha-ie gin sjoeger van!*
- *Nou zij ik op tèèd; giesteren waar ik te laot!*
- *Ga-de-gij wel is burten?*
- *Blèèf-de dan lang, of mar een klèèn wèèltje?*
- *'s Wenters kan-de mistal goed schotse op de Wiel.*
- *Van wies zèè-de-gij d'r iejn?*
- *Unnen brêûne bèèr mee 'n roewd hoeike op en gèèl lèèrze aon, ston te wochte in de rèègen.*
- *Gij hed-oew-èège nie goed gewaase vanmèrge, vuilèk dè-de-zijt!*
- *Slaoi mee èèrpel en 'n lekker stukske vliejs.*
- *De prêûme zèèn al rèèp, mer de pèère die zèèn nog gruuun.*

Koei in de waaai

*Van wies zèèn die koei ?
Oe, die koeikes, die zèèn van Janne.*

Betekenis:
Koeien in de wei.
Van wie zijn die koeien?
O, die koetjes, die zijn van Jan.

Woordenboekske

Vêûl van die aauw woorde en gezegdes dreigen te verdwijnen.

Een 'Woordenboek van het Sprang-Capelse dialect' zou ervoor kunnen zorgen dat die prachtige taal vastgelegd wordt.

Hier alvast een aanzet.

Oude woorden en uitdrukkingen	Betekenis
<i>Dikkels</i>	Vaak, dikwijls
<i>Gèère</i>	Graag
<i>'nen Straffe wend</i>	Een sterke wind
<i>'nen Akelike miejs</i>	Een vervelend, onaardig iemand
<i>Wè 'ne sukkelèèr</i>	Wat een toberd
<i>Weèltje</i>	Poosje
<i>Neffe</i>	Naast
<i>Avveseren!!</i>	Opschieten!!
<i>Schrieuwe!</i>	Huilen!
<i>'k Zij muuj</i>	Ik ben moe
<i>Efs</i>	Binnenstebuiten (bv trui)
<i>Buttèds</i>	Bijtijds, op tijd
<i>Braaien (bv. sokskes)</i>	Breien (bv. sokjes)
<i>Braoien (vliejs)</i>	Braden (vlees)
<i>Loewn, Ketsheûvel en Wolk</i>	Loon op Zand, Kaatsheuvel en Waalwijk
<i>Jèè, dè waar een schònne tèèd!</i>	Ja! Dat was een mooie tijd!

Hoe verder?

In 1986 praatte *bekaant* 100% van de ‘inheemse’ bevolking van Sprang-Capelle dialect; zowel jong als oud. Nu, 30 jaar later, is het dialect onder de jongeren nagenoeg weg en praat nog hooguit 50% van de Sprang-Capellenaren ‘plat’.

Hoe is dat als we nog 30 jaar verder zijn?
Is het dan weg?
En vinden we dat prima?

Of is het de moeite ‘iets’ te doen om het dialect te behouden?

Op de Gomarus maak ik jongelui *wèèrm veur* dialect. Velen zijn reeds lid van de **facebook-groep ‘Sprang-Capelle-dialect’**. Binnenkort ga ik een ‘challenge’ doen. Een leerling moet zijn ouders of grootouders (of iemand die in elk geval flink plat praat) filmen terwijl die iets in het Sprang-Capelse dialect zegt. De beste inzenders *krèègen ‘nen beloewning*.

Kaast

D’r staan aacht praachtige plaante op dè kaastje.

Betekenis:

Er staan 8 praachtige planten op dat kaastje.

Mooi taalverschijnsel: bijna alle woorden met een **a**, hebben in Sprang-Capelle een langgerekte **aaa**.

Vekaaansie, haand, ollifaant, kraacht, maachtig (=voedzaam), laache, ...

Groewt

Wè ‘nen groewte miejs!

Betekenis:

Wat een grote man!

oo wordt oew

In Sprang-Capelle veranderen bijna alle **oo**-klanken in **oew**

Sloewt, broewd, ...

Ik weet nóg wel een aantal ‘maatregelen’, maar jullie als Sprang-Capellenaren moeten het ‘doen’. *Ik gaoi, zogezêéd, niet trekken aon een doewd pèèrd.* Zelf zou ik *gèère* (graag) een *groepke* oprichten met enthousiaste *platpraoters*, die geregeld bij *mekaore* komt. De volgende acties kunnen dan opgezet worden:

- Een woordenboekje maken. Samen verzamelen van zo *vêûl* mogelijk *aaauw êûtdrukkingen* en woorden.
- Bewustwording en promotie bij kinderen. Lessen ontwikkelen voor groep 7 of 8 van de basisschool over dialect.
- Schrijfwedstrijd in dialect met mooie *prèèze* (prijzen). De mooiste stukjes komen bv in het Bruggeske of in een plaatselijke krant.
- Er is al een Facebook-pagina: ‘Sprang-Capelle –dialect’ <https://www.facebook.com/groups/354649024908697/> Word lid en help met uitbouwen van deze Facebook-pagina.

- Andere manieren ontwikkelen om 'ons' mooie dialect te promoten!
- Filmopnamen maken van mensen die echt goed dialect spreken. Dat is ontzettend leuk en waardevol voor later.

'k Zo gèère nog 's een kiejr schotse op de Wiel. Saome mee ammel platpraoters. Net as toen in 1986!

*Mar dan moet 't irst is hard gaon vriezen...
En dan moet-e-gullie ammel wir goed Sprang of Capels gaon praote...*

Klaos de Groewt (Klaas de Groot)

Maai tweeduuzend-zêûventien (Mei 2017)

Tèèl

*Een groewte tèèl mee wotter!
Gao-d-oww èège mar waasse.*

Betekenis:

Een grote teil met water! Ga je zelf maar wassen.

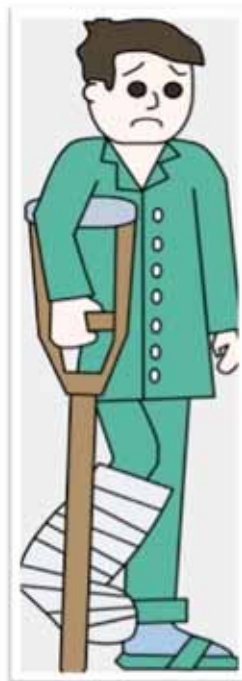
Hier verandert de ei-klank in een èè-klank
(De èè spreek je uit als ij in **ajrco**)

Biejn

*Hij glee uit in de sniejw,
en braak z'n biejn.*

Vertaling:

Hij gleed uit in de sneeuw,
en brak z'n been.

Veel woorden met een **ee** krijgen in Sprang-Capelle een **iej-**klank:

- *tiejkenen* (= tekenen)
- *Viejn* (= de plaats Veen)